

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Kozma Ahačič

PRVA SLOVENSKA KNJIGA PRVIČ V SODOBNEM SLOVENSKEM JEZIKU

Združenje Trubarjev forum je izdalo že drugo knjigo v zbirki *Trubar v sodobnem jeziku*. Gre za prevod prve slovenske knjige – *Katekizma*, ki ga je leta 1550 izdal Primož Trubar. Poleg diplomatičnega prepisa in znojtrajjezikovnega prevoda celotnega katekizma prinaša knjiga še (pevskim izvedbam namenjen) kritični prepis pe-semskega dela s sodobno notacijo, daljšo spremno študijo in nekaj slikovnega gradiva. Knjigo je uredil ter opremil z opombami in obsežno spremno študijo* Kozma Ahačič, ki je skupaj z Vinkom Ošlakom naredil tudi znotrajjezikovni prevod. Diplomatični prepis je pripravila Martina Kraljič s sodelovanjem Mihaela Glavana, Kozma Ahačiča in Matjaža Črnivca. V uredniškem odboru so sodelovali Matjaž Črnivec, Benjamin Hlastan, Mihael Glavan, Nenad Vitorović, Geza Filo in Vinko Ošlak. Vse informacije o knjigi in naročilih so na voljo na www.trubarforum.si.

Pomen *Katekizma* 1550

Katekizem predstavlja veliko *prelomnico* v zgodovini slovenskega jezika, književnosti in slovenskega naroda. Leta 1550, ko je delo izšlo, je Trubar v njem prvič označil svoje rojake kot Slovence ter utemeljil slovenščino kot knjižni jezik. To dejanje ni bilo niti samoumevno niti sad kakega logičnega razvoja, ampak je šlo za pogumno dejanje genialne osebnosti, kakor jih je vsakemu narodu v zgodovini podarjeno le nekaj. Trubar se je pri tem dejanju lahko oprl na določeno tradicijo slovenskega jezika, ki jo je do tedaj

* Objavljamo nekaj odlomkov in poudarkov iz spremne študije.

KOZMA AHAČIČ

ohranjala predvsem raba slovenščine v cerkvenem življenju. Vendar se je do Trubarja slovenščina le občasno zapisovala, o čemer nam pričajo nekateri ohranjeni rokopisi, od Trubarja naprej pa se je pisala redno.

Sam besedil, zapisanih v slovenščini od Brižinskih spomenikov dalje, ki jih lahko občudujemo dandanes, ni poznal, poznal pa je ustno izročilo. Tu nikakor ni šlo samo za jezik preprostega ljudstva, ampak za izročilo, ki se je negovalo v vseh slojih. Temu primeren je bil tudi jezik, ki ga je Trubar ustvaril. S prvo slovensko knjigo Slovenci nismo dobili kakega preprostega jezika, namenjenega samo preprostim kmečkim množicam, ampak jezik, ki je ustrezal tudi in predvsem potrebam plemstva, meščanov, duhovnikov in pridigarjev. Lahko bi rekli, da smo dobili visoki knjižni jezik.

Pomembno dejstvo je tudi, da je Trubar svojo prvo knjigo zasnoval kot izvirno delo na visoki teološki ravni, ki glede na svojo zgradbo nima para v tedanji Evropi in ki je Slovence s svojim bogatim krščanskim sporočilom že takoj postavilo na duhovni in kulturni zemljevid Evrope ob bok najbolj razvitim narodom.

Temeljni cilj Trubarjeve prve knjige (in vseh nadaljnjih) je bil brez dvoma verski, vendar pa je bilo oblikovanje »Cerkve Božje slovenskega jezika« inkorporirano v same teološke premise tega »verskega namena«. Jezik je bil Trubarju in vsem, ki so mu sledili, po eni strani »orodje« za doseganje ciljev, vendar so imeli tudi do tega orodja pristen odnos. To je bil »naš jezik«, kakor so ga doživljali tudi na podlagi prvega pisma apostola Pavla Korinčanom (1 Kor 14). Verski namen je torej vodil v rabo slovenskega jezika, njegova raba pa v iskreno ljubezen do slovenskega jezika, do jezika, ki je med drugimi svetovnimi jeziki dobil priložnost, da postane jezik, nosilec svetopisemskega sporočila. S tega vidika verske in kulturne dimenzije Trubarjevega velikega koraka enostavno ne moremo ločevati.

Trubarjevega prvega katekizma, kar se tiče *vsebinske zasnove* v celoti, ne moremo primerjati z nobenim evropskim katekizmom tistega časa in tudi z nobenim poznejšim Trubarjevim katekizmom. Gre za samostojno in preišljeno zasnovano delo, ki je z vidika zgodovine evropskih katekizmov nadvse zanimivo tudi v vseevrop-

skem smislu.¹ Iz njega veje Trubarjev pogum ter njegova nagnjenost k življenjskosti teologije, kot jo izkazujejo tudi vsa njegova naslednja dela; v njem se kaže Trubar kot pravi slovenski protestantski duhovnik.

Prvi, poučni del knjige

Delo je jasno razdeljeno na *dva dela*,² saj najdemo na koncu prvega dela (K 8a–K 8b) *errata* ter (seveda izmišljene) podatke o tiskarju in mestu tiska, drugi del pa se prične z novim štejetem pol, medtem ko se številčenje strani nadaljuje. Očitno je, da sta prvi in drugi del nastala in prišla v tiskarno drug za drugim. Spredaj stoji še *uvodni del*: naslovnica ter nemški in slovenski uvod.

V nemškem uvodu (A 2a–A 2b) Trubar podaja osnovna navodila za branje slovenskega jezika in predstavlja tako rekoč prvo slovensko jezikoslovno besedilo. Slovenski uvod, posvečen »vsem Slovencem« (A 3a–A 4b), pa povzame temeljno vsebino celotnega katekizma ter opredeli njegove naslovnike in način njegove rabe ter širjenja.

V prvem delu knjige (A 3a–K 8b) si nato na 152 straneh sledi 10 vsebinskih sklopov, ki jih Trubar obdela v 17 poglavjih.

1. Najprej spregovori Trubar o *stvarjenju prvih dveh ljudi, posledicah njunega greha ter obljubi odrešenja* (A 5a–B 1b). Tak začetek katekizma je drugačen, kot smo ga vajeni v ostalih protestantskih katekizmih tistega časa, v ospredje pa (podobno kot 1 Mz 1, Ps 8 ali še posebej Janezov evanġelij) postavi človeka, kar so – z nekoliko drugačnim poudarkom – na začetku novoveške miselnosti izpostavili tudi Erazem in drugi humanisti. Poleg tega v tem poglavju v ospredje postavi tudi samo Božjo besedo, saj navaja odlomke iz 1. Mojzesove knjige

- 1 Katekizem kot literarna vrsta, ki podaja temeljne resnice in vsebino krščanske vere, se je namreč v tem času šele začela oblikovati, Trubarjev katekizem pa je izviren tako glede na besedilo kot tudi glede na razporeditev besedila. V okviru delitve na *velike* (za duhovnike in pridigarje) in *male* katekizme (za osnovni verouk) lahko Trubarjev prvi katekizem označimo kot *veliki katekizem*. Trubar je tako s svojima prvima dvema knjigama Slovencem pravzaprav prinesel katekizem v dveh oblikah: *veliki* (*Katekizem*, 1550) in *mali* (prevedeni in prirejeni Brenzov katekizem v *Abecedniku*, 1550).
- 2 Daljši komentirani povzetek celotnega dela najdemo pri Rajhmanu (1977: 23–33, 40–75; za avtorstvo pridige o veri: 16–21, za avtorstvo kolekt tudi: 142).

KOZMA AHAČIČ

(1 Mz 1,26; 2,7; 2,18; 2,21–25; 1,27–28; 2,15–17; 3,1–7; 3,8–13; 3,14–21; 3,23–24), ki jih opremi samo s kratkimi mednaslovi ter s kratkim povzetkom obljube odrešenja na koncu.

2. Temu logično sledi obravnava *desetih zapovedi*, ki jim Trubar nameni dve poglavji (B 2a–B 6a). Najprej spregovori o namenu desetih zapovedi, ki ga vidi v štirih stvareh: a) poučijo nas, kakšne narave bi bil človek, če se ne bi pokvaril z grehom; b) iz njih spoznamo greh in našo zlo naravo; c) iz njih se naučimo prav služiti Bogu; č) iz njih se poučimo tudi, kako se nam bo godilo v večnosti. Teoretičnemu uvodu nato sledi deset zapovedi, ki jih Trubar navaja tako rekoč v celoti po 2 Mz 20 ter 5 Mz 5, kar tedaj ni bila splošna navada (Luther v svojem velikem in malem katekizmu navaja le skrajšano besedilo, podobno Brenz in mnogi drugi – ne nazadnje tudi Trubar v svojem Abecedniku, ki je izšel istega leta). Razdeli jih na dva dela: na zapovedi s prve table, ki zadeva Gospoda Boga (1.–3. zapoved) ter na zapovedi z druge table, ki zadeva našega bližnjega (4.–10. zapoved).

3. Na enak način nato obdela še *apostolsko vero* (B 6b–C1a) in očenaš. Pri apostolski veri najprej spregovori o veri na splošno (ime-nuje jo »naša prava krščanska vera«), nato pa navede apostolsko vero (verjetno po Dietrichu 1543: e 4a, torej drugače kot pri Luthru), razdeljeno na dvanajst naukov, pripisanih dvanajstim apostolom, kar je imelo predvsem didaktično vlogo.

4. *Očenaš* (C 1a–C 4b) prav tako uvede z daljšim izvirnim razmišljanjem o molitvi, ki jo po Avguštinu definira kot »resničen, pristrčen in prijateljski pogovor z Bogom«. Pri tem naniza tudi povsem praktične napotke, kako naj molimo in kaj je v molitvi spodobno prositi. Molitev pa (podobno kot deset zapovedi in apostolsko vero) razdeli na »začetek« in sedem »prošenj«.

5. Naslednji sklop obravnava pomen *oznanjevanja Božje besede in krsta* (C 4b–D 5a). V poglavju *O koristi službe oznanjevanja Božje besede in o koristi krsta* najprej razloži resnico o učlovečenju hkrati z razlago o izvirnem grehu in pokvarjeni človeški naravi, nato pa preide k zgodovini službe oznanjevanja Božje besede in seže od Adama in Eve prek Abrahama, Mojzesa in prerokov do Božjega Sina. Šele zdaj na podlagi odlomka iz Pavlovega pisma Rimljanom (Rim 10,14–17) spregovori neposredno o oznanjevanju in krstu ter o pomembnosti vztrajanja pri

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

pravem Božjem oznanjevanju Jezusa Kristusa. V naslednjem kratkem poglavju (*Postavitev oznanjevanja evangelija in krsta, povzeta iz štirih evangelistov*) pa povzame ključna mesta iz štirih evangelijev, ki obravnavajo to tematiko (Mt 28,19; Mr 16,16; Lk 24,47; Jn 20,21–23).

6. V sklopu o **zakramentih** (D 5b–F 1b) govori Trubar o tem: a) kaj sta zakramenta krsta in Kristusove večerje; b) zakaj je Bog postavil zakramente; c) kaj nam pomenijo. Pri tem govori ožje o dveh zakramentih (krst in večerja) in o zakramentih na splošno kot znamenjih svete reči in vidnih znamenjih nevidnega Božjega usmiljenja. Možnosti tretjega zakramenta ne dopušča. Pri definiciji zakramenta sledi Avguštinovemu načelu navzočnosti milosti po vidnem znamenju, zakrament pa opisuje tudi kot sveto skrivnost (*?kriuna Suetyna*).

7. Po Dietrichu (1543: e 1b–e 2b; navedeno tudi v Rajhman 1977: 165)³ je prirejen opomin k pobožnemu obhajanju *Gospodove večerje* (F 2a–F 5a). Tu ne gre za prevod v današnjem pomenu besede, ampak za prevajanje besedila z opaznimi vsebinskimi in oblikovnimi posegi. Gre za poglavje, kakršnih avtorji katekizmov sicer niso uvrščali v katekizme (ampak v obrednike), a je zato za nas še toliko bolj zanimiv. Nanj se navezuje naslednje poglavje, v katerem je Trubar zbral, prevedel in združil mesta iz evangelijev in Pavlovega pisma, ki govorijo o postavitvi Gospodove večerje (Mt 26,26–29; Mr 14,22–25; Lk 22,14–20; 1 Kor 11,23–26).

8. Sledi poglavje z zbranimi *pričevanji* (F 6a–H 6a). V njem Trubar najprej naniza odlomke iz *Svetega pisma* o grehu in grešnikih (1 Mz 6,5; 8,21; 2 Mz 34,6–9; 1 Kr 8,46; Job 14, 4; 25,4–6; Ps 14,2–3; Ps 51,7; Jer 17,9; Jn 3,5–6; Rim 3,23; 5,12; 7,18.23; 8,6–7; Ef 2,3; 1 Jn 1,10), v naslednjem poglavju pa še o opravičenju po veri in odrešenju po Kristusovem zasluženju (1 Mz 3,15; 22,18; Gal 3,16; 1 Mz 15,6; Rim 4,3; 5 Mz 18,17–19; Apd 3,12–26; Jn 1,29; Ps 40,7–9; Ps 110,4; Iz 53,2–6.11; Hab 2,4; Lk 1,31–32; Mt 1,21; Lk 2,21; Dan 9,25; Lk 2,10–11; Mt 17,5; Mt 5,20; Mt 9,13; Mt 20,28; Lk 19,10; Mt 11,28; Mt 9,6–7; Jn 3,16–19; Jn 5,21–24; Jn 6,39–40.48.51; Jn 7,37–38; Jn 8,12.24.36.51; Jn 10,9–10; Jn 11,25; Jn 14,6.9.11.13; Jn 17,3; Apd 4,12; 10,43; Apd 15,9; 1 Pt 1,18–19; Rim 9,32–33; 10,10; 2 Kor 5,17–19; Gal 3,11; Fil 3,9;

3 Manj verjetno neposredno po brandenburško-nürnberskem cerkvenem redu.

KOZMA AHAČIČ

1 Tim 1,14–15; Apd 13,38–39; Rim 3,21–24; Rim 4,1–3.13.16–25; Kol 1,19–20; Jn 3,35–36; 1 Jn 2,1–2; 2 Pt 1,21). Trubar navedene citate prevaja, seveda pa tudi mestoma prireja, povzema in komentira.

9. V poglavju o *dobrih delih* (H 6a–I 6b) se Trubar vrne k običajni katekizemski obliki vprašanja in odgovora, ki je sicer za to knjigo izjemen. V šestih vprašanjih in odgovorih skuša zajeti protestantski nauk o dobrih delih, pri čemer odgovori na vprašanja: a) kakšen je pomen desetih Božjih zapovedi in ali so potrebne za zveličanje; b) katera dela in službe so Bogu všeč; c) kako bo Bog človeku z vsemi njegovimi slabostmi pomagal, da ne bo padel v greh; č) kako je z vprašanjem človekove grešnosti, dokler živi; d) kateri so trije nagibi za dobra dela; e) kakšna je razlika med svetnikom in grešnikom (oziroma katere so štiri vrste grešnikov). Tudi tu gre najverjetneje za samostojno Trubarjevo besedilo, narejeno na podlagi njegove pridi-garske dejavnosti. Dobra dela razume vedno le v sklopu vere, brez katere dobrih del ni; prave, žive vere pa po drugi strani ni, če je ne spremljajo dobra dela.

10. Na Lutrov *Mali katekizem* pa je najočitneje naslonjena *hišna tabla* (I 7a–K 8a) oziroma *Zapovedi apostolov o vedenju in dobrih delih*, čeprav je končna podoba tega poglavja pravzaprav povsem Trubarjevo delo. Poglavje namreč sestavlja prevod odlomkov iz *Svetega pisma*, oprt na mednaslove in nabor mest v Luthrovem *Malem katekizmu*, ki pa so jim dodana tudi nekatera druga (prevedena ali neprevedena) vzpo-redna mesta: 1 Tim 3,2–13; Tit 1,6–9; Rim 13,1–8; 1 Tim 2,1–2; 1 Pt 2,13–17; 1 Pt 3,7; Ef 5,25–33; Kol 3,19; 1 Pt 3,1–6; 1 Kor 11,3; Ef 5,22–24; Kol 3,18; Ef 6,4; Tit 2,2–5; Ef 6,1–3; Kol 3,20; 1 Pt 5,5–6; 3 Mz 19,32; 1 Pt 2,18 in Ef 6,5–8; Kol 3,22–24; Tit 2,9–10; Ef 6,9; Kol 4,1; 1 Tim 5,5.16; 5 Mz 6,5; Mat 22,37–39; Mr 12,30–33; 1 Tim 2,1.

Z navedbo napak (K 8a–K8b) je prvi »poučni« del Trubarjevega *Katekizma* sklenjen.

Drugi, praktični del

Drugi del *Katekizma* obsega natančno 100 strani in ga lahko razdelimo na dva (ali tri) dele:

1. *Pesemski del* (A 1a–D 2a) obsega šest pesmi, ki vsebinsko obsegajo vse vsebinske sklope iz prvega dela, razen poglavij o zakramentih,

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

dobrih delih, pričevanj in hišne table. Za oblikovanje pesmi je izbral silabični verz in z melodijami pet različnih kitičnih obrazcev, ki se bistveno ločijo od dotedanje katoliške prakse verzificiranja. S tem je novi nauk na samem začetku tudi s formalnega vidika ločil od katoliškega, ki ga je kot protestant odklanjal (Svetina, 2001: 121–127). Glede avtorstva pesmi sicer velja načelno opažanje, da sta dve pesmi verjetno izvirni Trubarjevi (*No pojte, pojte vsi ljudje* ter *Ko je šel Jezus v nebesa*), dve posneti po Luthru (*Poslušaj, človek, razumi* ter *Oče naš, ki sediš v nebesih*) in dve po Sebaldu Heydnu (*Verujem v enega vsemogočnega Boga* ter *Sveti Pavel v pismu*), vendar pa gre tu bolj za predloge v smislu vsebinske ali oblikovne vzpodbude k pesnenju kot za kaj drugega. Glavna Trubarjeva vsebinska želja je bila, da bi zajel vsebino prvega dela katekizma v pesmi, ki bi širile nauk tudi med širše ljudstvo. Pesmim organsko sledijo še (pete) *litanije*, ki jih je Trubar prevedel po obredniku Veita Dietricha (Dietrich 1543: g 4b–h 2a) in jih sem in tja malenkostno spremenil.

2. Pesemskemu delu sledita dve krajši *kolekti* (D 2b–D 4b). Prva je v celoti prevedena kolekta, kot jo prinaša v svojem obredniku tudi Veit Dietrich (1543: c 4b), druga pa je izvirna Trubarjeva, ki se je zgledovala po podobnih kolektah »glede na čas« (npr. Dietrich 1543: c 4a, d 4d), ki jih priporoča tudi Dietrich (1543: h 2a).

3. Verjetno v skladu z Dietrichovimi navodili, naj duhovnik po litanijah in prošnjah bere še pridigo iz katekizma (Dietrich 1543: b 4b), je Trubar na konec drugega dela svojega katekizma dodal *pridigo o veri* (D 5a–G 1b). Čeprav je to edini del *Katekizma*, za katerega je Trubar pozneje navedel svoj »vir« (pridigo *De vocabulo fidei* Matije Vlačića Ilirika iz leta 1549), moramo ugotoviti, da je vpliv Vlačića na Trubarjevo pridigo lahko samo posreden, nikakor pa ne gre za njen prevod – tudi v tedanjem smislu besede ne. Prvi del Trubarjeve pridige z Vlačićevo nima nobene povezave, v drugem delu pa dejansko najdemo nekaj stičnih točk – a nič drugega. Pridiga je sestavljena iz dveh delov. V prvem delu Trubar oriše, kaj je vera: definiciji izraza sledi opis pojma »prava vera«, opredelitev razmerja med vero in razumom, opis vere kot Božjega daru ter povezave med vero in čisto Božjo besedo. Drugi – mnogo daljši – del opisuje navade in mišljenje vernega človeka, ki jih razdeli na naslednje enote: a) ljubezen do Božje besede;

b) strah pred Božjo jezo; c) strah pred večnim pogubljenjem (ta razdelek je najobsežnejši in vsebuje tudi vrsto pričevanj); č) zaupanje v Boga; d) izpolnjevanje Božjih zapovedi. Vse te enote imajo vsebinsko in retorično domišljeno zgradbo ter vodijo k sklepu, da prava krščanska vera popolnoma spremeni človeka: »iz nespamentnega postane moder, iz grešnika naredi svetnika, skratka, iz pekla ga postavi v nebesa«.

Samostojnost in viri

Kot je razvidno iz kratkega vsebinskega pregleda katekizma, je z njim Trubar sestavil samostojno in izvorno delo. Kljub temu pa seveda ne moremo zaobiti del, ki so nanj *vplivala*. Najvplivnejše je bilo zagotovo delo njegovega podpornika Veita Dietricha *Agend-Büchlein für die Pfar-Herren auff dem Land* iz leta 1543, povsem očitno je uporabil tudi *Hišno tablo* iz Luthrovega *Malega katekizma* (glede na citirana mesta je rabil latinsko varianto – ali pa kar obe: latinsko in nemško).⁴ Določen vpliv lahko pripišemo tudi Vlačičevi pridigi *De vocabulo fidei*, hkrati pa lahko na podlagi *Abecednika* (1550) ugotovimo tudi, da je dobro poznal Brenzov *Mali katekizem*, ki pa ga v *Katekizmu* ni neposredno rabil. Zelo pomembno je poudariti, da je bil njegov temeljni vir *Sveto pismo*. Na podlagi poznavanja podobnih del je tako zbral ustrezne navedke iz *Svetega pisma* ter temeljna katekizemska besedila in jih opremil z ustreznimi komentarji, podobno pa je ravnal tudi pri sestavljanju pesmi in pridige. Delo je verjetno temeljilo na gradivu, ki ga je Trubar zbral in v določeni meri tudi oznanjal skozi celotno svojo dotedanjo pridigarsko pot. Trubar je svoj *Katekizem* pisal kot svoje življenjsko delo, saj si verjetno ni mogel misliti, kaj vse bo v svojem življenju še napisal v slovenskem jeziku.

Prevajanje iz *Svetega pisma*

Trubar se nam v *Katekizmu* kaže tudi kot **prvi prevajalec** odlomkov iz *Svetega pisma* v slovenščino. Zanimivo je, da je že v prvem delu uporabljal prevajalsko tehniko, ki ji je nato sledil vse življenje: kombiniral je namreč latinski in nemški prevod. Kot kaže vzporeden

4 Prim. *Bekennnisschriften* (1976: 499–542).

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

pregled odlomkov,⁵ je za navedke iz *Stare zaveze* kombiniral latinsko Vulgato in Luthrov nemški prevod, za navedke iz *Nove zaveze* pa Erazmov latinski prevod in Luthrov nemški prevod. Povsem mogoče je tudi, da je kak navedek prevedel po prevodu, ki ga je našel v kaki od knjig, ki jih je uporabljal (npr. nemško in latinsko besedilo Luthrovega *Malega katekizma* ipd.), vendar pa je to skoraj nemogoče dokazovati. Poleg tega lahko v marsikateri formulaciji v prevajanju zasledimo tudi sence dotedanje ustne tradicije podajanja *Svetega pisma* v slovenskem jeziku.

Pričakovani uporabniki

Trubar je *Katekizem* namenil v prvi vrsti slovenski izobrazbeni eliti: duhovnikom, pridigarjem, učiteljem, pismenim staršem in vsem, »ki znajo brati«. Tudi dejansko je – če ga primerjamo z *Abecednikom* – *Katekizem* neposredno namenjen precej ožji skupini bolj izobraženih ljudi, ki naj bi na njegovi podlagi širili vero ter učili ljudi osnovnih verskih resnic ter jim pridigali. Tudi zato vsebuje *Katekizem* po eni strani zapletene teološke razprave, ki marsikdaj spravljajo v zadrego celo izobraženega sodobnega bralca, na drugi strani pa obrazce, napotke, pesmi in litanije, ki se jih lahko od izobraženih bralcev *Katekizma* naučijo tudi nepismeni ljudje – tem pa je *Katekizem* namenjen posredno. Zato je *Katekizem* najprej katekizem, nato agenda in slednjič pesmarica. Trubar ga je pisal kot univerzalni priročnik za širjenje vere v slovenskem jeziku. Delež pismenega prebivalstva v 16. stoletju se je na Slovenskem verjetno gibal med 3 % na začetku in 8 % ob koncu stoletja, zato so se Trubarjeve knjige nedvomno bolj poslušale kot brale. Izobraženi bralec pa je seveda glede na svoje poslu-

5 Primerjali smo Luthrov prevod celotne *Biblije* v nemščino po izdaji iz 1545 (LB), Erazmov prevod *Nove zaveze* v latinščino po natisu iz 1542 (EB), latinsko *Vulgato* (VU), »Zwinglyjevo« *Biblijo* v nemščini po izdaji iz 1531, grško izvirno besedilo *Nove zaveze* (www.greekbible.com), za *Staro zavezo* še hebrejsko *Biblijo* s celovito besedno analizo in razlago hebrejskih besed ter prevodom v grščino ter angleščino (www.blueletterbible.org), grško besedilo *Stare zaveze* (*Septuaginta*) (www.blueletterbible.org). Za natančnejše podatke o primerjanih delih gl. Ahačič, 2007. Poleg tega smo upoštevali tudi nekoliko drugačno latinsko in nemško besedilo posameznih odlomkov v Luthrovi *Hišni tabli* (*Bekennnisschriften*, 1976: 523–527).

KOZMA AHAČIČ

šalstvo in glede na priložnost iz *Katekizma* izbiral ustrezna mesta. S tega vidika nam *Katekizem* kaže tudi zelo premišljeno didaktično zasnovu.

*

Po drobnem Abecedniku je bila izdaja mnogo večjega *Katekizma* velik skupinski projekt, ki je mnogim sodelujočim zapolnil mnoge »proste urice«, a nam je hkrati dal dobro upanje, da se bo zamisel o znotrajjezikovnem prevodu temeljnih Trubarjevih del v sodobni knjižni jezik v naslednjih letih nadaljevala po zastavljeni poti: ne prehitro, a vztrajno.

LITERATURA IN VIRI

- Ahačič, Kozma (2007): Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Brenz, Johannes (1535): Katechismus. <http://www.gottes-kinder.de/vgdv/>.
- Brenz, Johannes (1552): Catechismus, pia et utili explicatione illustratus. Frankfurt.
- Brenz, Johannes [ok. 1570]: [Catechismus Ioan. Brentii], s. l.
- Čerin, Josip (1908): Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric, njih viri in njih poraba v poreformacijskih časih. V: Trubarjev zbornik. Ljubljana: Matica slovenska. 126–244.
- Dietrich, Veit (1543): Agend-Büchlein für die Pfar-Herren auff dem Land. Nürnberg: [s. t.].
- Bekenntnisschriften (1976): Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Grdina, Igor (1999a): Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva. Maribor: Obzorja.
- Grdina, Igor (1999b): Trubar, Primož. V: Enciklopedija Slovenije 13. Ljubljana: Mladinska knjiga. 372–378.
- Grdina, Igor in Fanika Krajnc Vrečko (ur.) (2002): Zbrana dela Primoža Trubarja I. Ljubljana: Rokus.
- Grdina, Igor in Jonatan Vinkler (ur.) (2006): Zbrana dela Primoža Trubarja IV. Ljubljana: Rokus.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

- Kerševan, Marko (2009): Božja beseda in/kot ljudski jezik pri slovenskih protestantih 16. stoletja. Trubarjeva številka, Slavistična revija 56-57/4-1. 23-34.
- Kidrič, France (1919): Die protestantische Kirchenordnung der Slowenen im XVI. Jahrhundert. Eine literarisch-kulturhistorisch-philologische Untersuchung. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Rajhman, Jože (1977): Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Rajhman, Jože (1982): Trubar, Primož. V: Slovenski biografski leksikon 4. 206-225.
- Rupel, Mirko (1962): Primož Trubar. Življenje in delo. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Smolik, Marijan (1963): Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja. (Doktorska disertacija.) Ljubljana: Semeniška knjižnica.
- Snoj, Alojzij Slavko (1986): Osnovni dejavniki kateheze v katekizmih Primoža Trubarja. Bogoslovni vestnik 46/3. 259-269.
- Svetina, Peter (2001): Trubarjeve pesmi v Katekizmu 1550. Kitične oblike. V: 450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem: prispevki s posvetovanja ob 450. obletnici izida Trubarjevega Catechisma in Abecedaria, Ljubljana, 23. in 24. november 2000. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 121-127.
- Trubar, Primož (1550): Catechismus. Tübingen.
- Trubar, Primož (1550): Abecedarium vnd der klein Catechismus. Tübingen.